

II. Філософські проблеми інновацій

trend which subject is the phenomenon of technointelligence, its becoming, perspectives, social and humanitarian aspects of existence, analysis of philosophic-methodological investigation problems in the field of studies.

Key words: technointelligence, philosophy of technointelligence, specialized technointelligence, universal technointelligence, artificial intelligence.

В. Е. Карпенко. Філософія техноінтелекта в ХХІ веку.

Статья посвящена проблеме целостного осмысления философии техноинтеллекта с учетом последних достижений науки, содержанию и перспективам развития этого направления. Философия техноинтеллекта определена как интегративное философское направление, предметом которого является феномен техноинтеллекта, его становление, перспективы, социальные и гуманитарные аспекты существования, анализ философско-методологических проблем исследований в соответствующей области.

Ключевые слова: техноинтеллект, философия техноинтеллекта, специализированный техноинтеллект, универсальный техноинтеллект, искусственный интеллект.

В.М. Тимченко

ЗНАЧЕННЯ ОБМІНУ І ДАРУВАННЯ У СОЦІАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ І ГУМАНІТАРНОМУ ПІЗНАННІ

У статті розкривається загальне значення обміну і дарування у соціально-інноваційних процесах і гуманітарному пізнанні. Обмін і дар – взаємопов'язані, але принципово різні явища (конструктивна роль дарування і деструктивна – обміну).

Ключові слова: атомарність, багатство, бідність, благочинність, відчуження, довіра, дар, духовне, інновація, кредитування, матеріальне, обмін, суспільне, практичне, приватне, цілісність.

I

Проблему, яка складає підґрунтя статті, можна характеризувати так: як показує аналіз соціально-філософської літератури, характеру

II. Філософські проблеми інновацій

соціальних і навіть економічних відносин відповідає не стільки явище обміну, скільки дарування, однак в основі значної частини «соціальних» відносин та їх науково-теоретичних інтерпретацій знаходиться феномен/принцип обміну, який, всупереч поширеному переконанню, перебуває в протиріччі з феноменом/принципом соціальності і, перетинаючи свої межі, спричиняє в соціальній сфері глибокі деструктивні наслідки (загальною вадою обміну в соціальній сфері є спричинення відчуження). Таке становище потребує конструктивної критики «парадигми обміну». *Конструктивної* завдяки такій альтернативі обміну, як феномен/принцип дарування, і *актуальної*, бо існує множина явищ, які вдається пояснити, трансформувати і створювати завдяки даруванню, а не обміну (поширення благодійності, усупільнення приватних речей, утворення спільних і глобальних цінностей та ін.).

Незважаючи на сторічну наукову увагу до явища дару, воно залишалося малодослідженим: не лише у вітчизняній, але й у світовій філософській літературі існує брак фундаментальних, системних, а також історичних досліджень дарування і обміну. Так, серед вітчизняної академічної літератури ми знаходимо лише 4 праці, які торкаються цієї теми [4; 11; 16; 17]. Відтоді, як у 1990 р. Ж. Дерріда підсумував, що для його «роботи останніх 10-12 років суттєво важливе питання про дар. ... Дар – це велика проблема» [3, с. 171], і видав свою працю «Дарувати час», дослідження дару і обміну отримали «друге дихання» і вже через 10-15 років потому відбувається справжній бум штудій з цієї тематики (зокрема, у Німеччині). Серед авторів останніх важливих публікацій, на які спирається дослідження тем, частково представлених у цій статті, можна назвати прізвища: Г. Беркінг, М. Блауг, Дж. Болдуїн, Б. Вальденфельс, Ф. Гілленбрандт, Р. Гофбауер, Б. Джонстоун, П. Козловські, М. Лінтнер, Ж.-Л. Маріон, Е. Міклауц, П. Рікбор, П. Розанвалон, Е. Тоффлер та ін. [25].

Проте обмін і дар та пов'язані з ними соціокультурні явища і проблеми досі не мають цілісного, загальнозначущого розуміння і потребують тривалого розгалуженого дослідження. Як зауважує Дерріда, «...чітко виявлену суперечність між цими двома цінностями потрібно проблематизувати і дослідити» [2, с. 49]. Те саме стосується і тих аспектів обміну і дарування, які пов'язані з соціально-інноваційним розвитком. Тому *метою* статті є розгляд деяких аспектів обміну і дарування, пов'язаних з проблемами соціально-гуманітарних інновацій. При цьому автор розглядає обмін і дарування не як окремі явища (що робиться зазвичай), а як взаємопов'язані і при цьому принципово відмінні.

II

У своїй новій книзі «Бути людиною» М.В. Попович, звертаючи увагу до аналізу «теорії дарування» і «обміну дарами» (зокрема, у класичній праці М. Мосса «Досвід про дар. Форма і основа обміну в архаїчних суспільствах», 1925 р.), зазначає: «Дарування... має сенс не простого переміщення певного об'єкта з рук до рук для задоволення певних потреб, – головним у ньому є створення такої «ментальної сутності», такої інтенції, як обов'язок, що створює структуру взаємних залежностей» [17, с. 97].

Обмін і дар Мосса називає «тотальними соціальними фактами» (частини суспільства, пов'язані з ним у цілому), які мають зазначений вище «метафізичний» і практичний характер (об'єктивно-суб'єктивні явища, які не лише передують соціальним процесам, а й створюють їх [12, с. 28-30]), однак розрізняються в плані інноваційності: принципово інноваційною і соціоконструктивною є, на наш погляд, саме така складова соціальних процесів, як дар/дарування [25]. Для прикладу візьмемо феномен *віри і довіри*. Людський світ великою мірою складається з речей, які не з'являються, якщо у них спочатку не повірити. Розглянемо два типи людського ставлення: 1) «ти зроби, дай, тоді повірю, дам тобі» (в підсумку, нема і першого, і другого); 2) «я вірю, довіряю, і тому ми зробимо» (щедрість, обопільне процвітання). Коли людина вірить, то діє без знання, не обмінює знання на дію. Не вимагає знання (щоб потім діяти), тобто діє першою. Віра стає творчим, конструктивним фактором. Якщо людина не вірить, а бажає розрахувати, передбачити, спочатку знати, а вже потім – діяти чи не діяти, то боїться щось втратити, не отримати. Позиція, коли людина бажає спочатку знати, отримати, а вже потім вірити, діяти, спонукає до обміну, а не віри і довіри. Довіра – здатність сприймати, діяти до знання про те, реалізуємо бажане чи ні. Завдяки довірі людина здатна сприймати світ та інших не тому, що це треба їй, а тому, що це виявляють щодо неї інші. Довіра – здатність сприймати, діяти (уможливлювати щось у собі чи світі), незалежно від того, принесе це щось чи ні [10, с. 65; 15, с. 280]. У довірі людина діє не для своєї користі, а для блага – самого по собі, інших чи спільного з ними, тоді як налаштованість на обмін не дозволяє вірити і довіряти. Порівняймо дві відомі тези щодо довіри. *Ф. Фукуяма*: «Довіра – виникає у членів спільноти очікування чесної, постійно орієнтованої на взаємодію та заснованої на загальноприйнятих нормах поведінки з боку інших членів спільноти» [26, с. 26]. *Лао-цзи*: «Добрим я роблю добро і недобрим також роблю добро. Таким чином і виховується чеснота. Щирим я вірний і нещирим я також вірний. Таким чином і виховується щирість»

II. Філософські проблеми інновацій

(чжан 49) [9]. Стає зрозумілим, що в умовах соціального дефіциту довіри людина, керуючись принципом Фукуями, довіряти не зможе. За логікою ж тези Лао-цзи, людина довіряє не *тому*, що хтось вже виявив довіру, а *для того*, щоб довіра почала існувати. Щоб виявити довіру, їй не треба вдаватися до обміну («ти довіряєш мені – тому я довіряю тобі»): навіть якщо хтось не виявив довіри, ця людина все одно довіряє. Не в обмін, а в дар (чжан 34) (докладніше тут [22]).

Хоча у обміні спостерігається *креативний* елемент («роблю це, щоб зявилося те»), продуктивний, творчий потенціал обміну принципово та істотно обмежений: «коли будуть результати, тоді отримаєте фінансування» [19, с. 96] – і друге не відбувається, бо потребує першого, яке, в свою чергу, не відбувається без другого (замкнене коло). Це означає, що обмінюватись можна лише тим, що *є* (ще до обміну), але усі соціальні феномени не виникають і не тривають поза людськими зусиллями (що так чудово показує у своїх працях М. Мамардашвілі). Соціальні явища – не речі, а *процеси, акти*: до певного людського *акту* соціальних явищ не існує. Це не те, що *є* і що *беруть собі*, а те, що *може бути* і що *створюють для інших* (дарування). У обміні не створюється щось нове, а переміщується, розподіляється, привласнюється, використовується, споживається, знищується те, що вже *є*. Обмін – те, що вже *є*, повторення; дарування – те, що виникає, інновація. Можна висувати: якби основою, принципом соціальних відносин, явищ був би обмін, то їх не було б скрізь, де *нема в наявності* того, що дають і прагнуть отримати.

Навіть у обмінних явищах вирішальну роль грає той інноваційний елемент, який пов'язаний не з обміном, а з актами *давання*, з яких складається *обмін*: у обміні спочатку дають, бо якщо спочатку у іншого щось взяти, це може сприйнятись як крадіж, відбирання силою чи обманом, і утворити не обмін, а конфлікт. Для прикладу розглянемо феномен *кредитування*. Відомо, що у докапіталістичну добу не витрачені гроші ніяк особливо не використовувались: зберігались, лежали у сховищах, ні на що не обмінювались і навіть знищувались (Скандинавські традиції навічного поховання коштовностей, аналізовані А.Я. Гуревичем). Та завдяки ідеям банку, кредитування статки почали приносити зиск, стали плідними, спричинили нові прибутки і розвиток відносин. Однак банк, кредитування – не лише явища в межах обміну, а й акти щедрості, турботи про інших, прагнення розділити з ними своє багатство, своє надлишкове благо. Кредитування не походить лише із прагнення отримувати, обмінюватись: це також добровільне, безкорисне прагнення розділити частину своєї заможності з іншим – не

II. Філософські проблеми інновацій

для себе, а для них (для кредитора, на відміну від лихваря, збагачення може бути не метою, а лише побічним і заслуженим *наслідком* збагачення клієнта) [1, с. 324, 477-479, 492; 23, с. 68-70]. Звичайно, ми говоримо не про всі випадки кредитування, а про соціальну причину і основу його виникнення: лише з бідності, відсутності, дефіциту вільних статків та задоволення власних бажань кредитування виникнути не може.

Сказане не здається чимсь дивним і наївним, якщо звернутись, зокрема, до досліджень Мосса: на основі вивчення архаїчних суспільств (чим у Франції починали займатись ще Ж.-Ж. Руссо, Ш. де Бросс, О. Конт) вчений прагне розкрити деструктивні наслідки, які спричинило взаємне відокремлення таких складових соціальних явищ, як обмін і дар, бо вони є «тотальними соціальними фактами». За Моссом, «безпосередній обмін» і торгівельна купівля-продаж є відокремленими частинами архаїчної системи «обміну дарунками», «потлача». Тобто обмін є похідним від системи стосунків, необхідна складова яких – дар.

Сформулюємо кілька *парадоксів*, які конкретизують загальний вплив обміну і дарування в плані інноваційності:

1) Коли зустрічається двоє людей, які налаштовані лише *отримувати, брати чи обмінювати*, то нічого з цього не відбувається: обидва очікують чи бажають взяти те, що жоден з них не виявляє чи не має. Якщо один з них не почне діяти першим (чи обидва не виявлять ініціативу незалежно один від одного), міжособистого контакту чи соціального зв'язку не відбудеться. Відбудеться або *взаємороз'єднання* (з такими наслідками як незадоволені потреби, скрута, страждання, розчарування...), або *конфлікт* (намагання взяти потрібне силою, незважаючи на те, дає і має це інший чи ні), або поведінка на основі *дарування*. Тобто, щоб у цій ситуації почати діяти першою, людина має або ризикувати нічого за це не отримати (втрата, невдачі), або чинити так, щоб інший дав, зробив, зрозумів (спонука, примус, обман та ін.), або добровільно діяти незалежно від того, отримає за це щось чи ні. В останньому випадку соціальні феномени (все, що людина подарує) відбуваються навіть тоді, коли не виникає дарування у відповідь: дарування самочинне і самоцінне – не засіб щось взяти і спожити, а те, що виявляє і створює. Саме на рівні дарування відбувається розмикання *замкненої симетрії обміну*: дарувати можна навіть безадресно: нікому, нікуди (що чудово змальовує Р. Ошо). Замість очікувальної пасивності виявляється ініціативна активність. Цей парадокс обміну стосується не лише міжособистих контактів, а й таких явищ і сфер як *політика, бізнес, торгівля...* Наведемо один з прикладів: «У США державна влада знаходить для себе можливим надавати гранти бізнесменам-

II. Філософські проблеми інновацій

початківцям, цілком усвідомлюючи, що велика частина їх бізнес-проектів закінчується невдачами. У Росії поки така політика неможлива» [24, с. 260].

2) Оскільки у обміні дають, щоб взяти, то обмін не дозволяє мати *більше*, ніж було до нього, а завдяки даруванню збагачується як той, хто отримує, не даючи, так і той, хто дарує, не отримуючи. Розглянемо ретельніше цю тезу, бо вона багатозначна. У чистому, чесному обміні (без обману), якісь речі ми здобуємо, якісь – втрачаємо. Ніхто не стає багатше: сукупно скільки речей було, стільки й лишилось [14, с. 497-498]. Механічне переміщення речей. Обмін – спосіб залишатись бідними, *принцип бідності*: обмінюючись (без обману і заподіяння збитків іншому), субекти обміну не можуть отримати більше, ніж мають. Крім того, у обміні ми отримуємо лише за умови, що *маємо* потрібне для обміну і це віддаємо. В той час як у даруванні ми можемо здобути, навіть якщо нічого не маємо і нічим не ділимося [15, с. 152-153]. Дарування – *принцип багатства*, причому обопільного, суспільного: ми стаємо багатими не самі (окремо від інших, як поводяться тварини), а разом з іншими, як люди: приймаюча людина – здобуває, нічого не втрачаючи, а даруюча – переживає насолоду і творчий розквіт від того, що дарує.

Ми стаємо багатими в такому суспільстві, де можемо дарувати. У суспільстві, принципом якого є обмін, існує надмір, інфляція обміну речей і дефіцит дарування людьми самих себе, дефіцит *любові, довіри, розуміння, спілкування, дружби, допомоги, безкористя, щастя, творчості, натхнення, здоров'я...* Бо *самих себе одне одному* ми можемо не обміняти, а лише дарувати...

Отже, *принцип дарування* дозволяє щось *робити, створювати, виявляти* навіть нічого не отримуючи взамін, а також щось *здобувати*, навіть нічого для цього не зробивши (благодать, дар, дарунок долі, бога, життя, а також особиста та суспільна допомога, ініціатива, благочинність) [27, с. 25]. Так, зокрема, у суспільстві обміну люди не прагнуть допомогати іншим, бо ризикують нічого не отримати взамін, і на допомогу не сподіваються, бо її можуть отримати лише ті, хто мають що за неї віддати, а у суспільстві дарування – прагнуть, бо можуть виявляти і приймати допомогу не лише за щось, а й просто так, даром, для чогось – у даному випадку, для здоров'я.

Цікаво зіставити висловлені тези з поглядами Мосса на персональну і групову *благочинність*, – явище, яке у наш час переживає новий розквіт, є інноваційним і безпосередньо пов'язане з феноменом дарування. На думку Мосса, сучасним суспільствам необхідно «знайти засоби обмежити наслідки спекуляції та лихварства» і повернутись до

II. Філософські проблеми інновацій

дарування, бо воно є «*принципом нормального соціального життя*» [12, с. 267, 268] і «суспільства прогресували в тій мірі, в якій... могли стабільно давати, отримувати і... відшкодовувати» [12, с. 283]. З людини лише нещодавно зробили «економічну тварину», «лічильну машину», бо як в минулому, так і тепер «в масах та елітах широко практикуються безоплатні та ірраціональні витрати» [12, с. 277]. Мосс закликає повернутись до «шляхетних трат», коли багатії «вільно, а також з необхідності... розглядали себе... скарбниками своїх співгромадян»: «ми виявимо мотиви життя та дії, досі відомі багатством суспільствам і класам: радість віддавати публічно; задоволення витратити художньо і великодушно; задоволення приймати гостей; участь в особистому і суспільному святі. Соціальне забезпечення, турбота спільки взаємодопомоги... краще, ніж просто особиста безпека... і злиденне життя, яке забезпечує щоденна плата..., і навіть краще, ніж капіталістичне накопичення, засноване лише на мінливому кредиті. Серед вільних професій сучасних великих націй вже в деякій мірі функціонують мораль та економіка подібного роду. Честь, безкористя, корпоративна солідарність тут не порожні слова; ...Давайте гуманізуємо таким же чином інші професійні групи і ще більш вдосконаliamo зазначені принципи. Це буде значним реальним поступом...» [12, с. 267-268].

III

Тепер звернемо увагу на роль обміну і дарування у збереженні та *розвитку* цілісності й духовної єдності людини, суспільства і природи. Обмін – не лише наслідок наявного поділу реальності на приватні речі, розділені між людьми, а й необхідний механізм для цього поділу: у даруванні можливо, щоб одна людина ділилась, а інша – отримувала; у обміні мають обидві сторони давати і брати: особливістю обміну є поділ на «моє» (що отримується) і «твоє» (що дається). Результатом обміну є не одне спільне, а окремі, приватні речі. Єдине чи спільне, поділене на частини, обмін перетворює на *приватне*. З наслідка чи мети обміну приватні речі перетворюються на необхідну умову подальшого обміну, *яка теж стає приватною власністю* (тих членів суспільства, які мають певні приватні речі): *хто не володіє певною власністю, не має А*, не зможе отримати від іншого Б. Якщо напочатку обмін доступний будь-кому, хто щось має, і дозволяє бідним ставати заможніше, то надалі він перетворюється на приватну власність, якою монопольно володіють лише найзаможні члени суспільства. Значна частина того, що було поділено і обмінювалось, стає «єдиним цілим», яке не може бути *приватною власністю* більшості громадян: гроші, інформація, «виробничі потужності», міста, земля та ін.

II. Філософські проблеми інновацій

Обмін дозволяє «кожному мати своє» і цим не поєднує, а розмежовує людей. Оскільки обмін перетворює його суб'єктів на засоби для досягнення речей, то поєднання людей в обміні – лише тимчасовий засіб для здобуття речей і подальшого відокремлення людей одне від одного для приватного *споживання* отриманого. Обмін створює не соціальні, су-спільні стосунки, а егоцентрично-мінові. Оскільки до і після обміну кожен з його суб'єктів має щось своє, то мотивом і метою обміну є отримання і збереження чогось свого, а не створення спільного, суспільного. Реальність, яка оточує людину, обмін розшматовує на множину приватних речей, – процес, протилежний соціотворенню, утворенню спільних цінностей, реалій, благ, почуттів, речей...

Однією з необхідних передумов поділу су-спільної реальності на приватні частини є уявлення про *атомарну «природу» дійсності*: якщо нема частин, то нема що обмінювати і привласнювати. Ідея єднання окремого у спільне загрожує втратою «мого», «власного», тоді як ідея окремого, дискретного, атомарного дозволяє ділити-шматовувати ціле, спільне і відбирати-відривати своє. Дозволяє зберігати «моє» і віднімати «чуже» – не лише у обмані, а й у чесному обміні. Привласнення, відбирання частини цілого дозволяє *вимагати* у нього щось інше чи решту, внаслідок чого перед цілим постає необхідність обміну. Ф. Ніцше в якості протидії такому збоченню запропонував ідею *вічного «повернення»* (Wiederkunft), коли будь-яке суще цінується не тим, чим воно може стати і що може дати, а тим, чим воно вічно є: «Ось цей світ: велетень сили, без початку і кінця, ...який не стає більше чи менше, який не витрачається, лише перетворюється, залишаючись як ціле величиною незмінною, господарство без витрат і збитків, але й без приросту, прибутку» [13, с. 554-558].

Отже, уявлення про *атомарність суцього*, як складеного з частин, дозволяє брати його собі, обмінювати/сь, що утворює матеріальне і приватне (речі). Частинне – Взяття, Обмін – Матеріальне. Уявлення ж про *цілісність суцього* означає, що його неможливо брати собі (взяте не вилучається остаточно з цілого і до нього повертається); цілим можна ділитись не як приватним, а як спільним всім, до чого вони самі належать (Х. Жибран; соціальні практики у Мосса, Ж. Батая, М. Годельє) [7, с. 24-26], до цілого можуть усі долучатися (Д. Гільдебранд), його можна дарувати: чимсь або собою (частина цілого, щось взяте у нього) ділитись з іншим, збагачувати його, робити більш цілісним. А це, коли частина або ціле дарується частині, справляє цілощудію, оживляє, одухотворює. Ціле – Дарування – Духовне.

II. Філософські проблеми інновацій

Предмети обміну – *матеріальне*, яке можна отримувати, брати, давати; предмети дарування – *духовне*, яке не обмінюється: 1) те, що беруть собі, стає матеріальним, власним, частинним (бо вилучається з цілого), а те, чим безкорисно діляться з іншими, стає духовним (бо частину робить цілим, окреме долучає до цілого, збагачує); 2) матеріальне можна отримувати, брати, пере-давати, бо при переміщенні воно зменшується чи зникає в одному місці і з'являється в іншому (хто віддає матеріальне, його втрачає); духовне неможливо брати і передавати, бо воно не відчужується: з'являючись в одному місці, не лише не зникає в іншому, а й примножується. *Матеріальне може обмінюватись, а духовне (зокрема, інформація, знання) – ні*: наприклад, у «обміні ідеями» духовне не втрачається, а примножується, розвивається, ініціюється [8, с. 131-132; 18, с. 70]. Резюмуємо:

Матеріальне: те, що береться, привласнене, тяжке, вниз, статичне, річ, зникає, кінечне, часткове, смертне.

Духовне: те, що дарується, спільне, легке, вгору, рухливе, процес, триває, вічне, ціле, безсмертне.

Також резюмуємо та унаочнимо у таблиці *головні відмінності* між обміном і даруванням:

Обмін:

Заміна, розєднання
Переміщення, кількість
Відчуження
Самотність
Обєкти, продукти
Атомарність, окреме
Те, що вже є, повторення

Дарування:

Обєднання, синтез
Примноження, якість
Креативність
Спільність
Акти, процеси
Цілісність, єдність
Те, що *виникає*, інновація

Реакція

Споживання *речей*, пасивність
Людина як *засіб*
Енергія *ззовні*, залежність
Занепад людини, деструктивність
Корисливість, егоїзм
Матеріальне
Речі
Механічність
Каузальність

Відгук, відповідь

Творення *людей*, активність
Людина як *джерело*
Енергія *зсередини*, незалежність
Розвиток, конструктивність
Безкорисливість, любов
Духовне
Люди
Соціальність
Синергія

II. Філософські проблеми інновацій

Контроль	Самоорганізація
Статика	Динаміка
Рівновага, лінійність	Нерівновага, нелінійність
Зворотність	Незворотність

Висновки. Інноваційний потенціал обміну принципово та істотно обмежений: оскільки обмінюватись можна лише тим, що є (ще до обміну), а соціальні феномени не виникають поза людськими зусиллями, то якби основою соціальних явищ був би обмін, їх не було б скрізь, де нема в наявності того, чим намагаються обмінятись. Через налаштованість суб'єктів соціальної інтеракції на обмін, їх стосунки потрапляють у замкнене коло і не відбувається навіть елементарного обміну (один із парадоксів обміну). Натомість дарування має принципово інноваційний характер, потенціал якого (лише позірно очевидний, простий і «сам себе активуючий»), поки не отримав достатнього наукового вивчення і соціально-практичного застосування. Завдяки даруванню суб'єкти соціальної інтеракції здатні виявляти конструктивну активність незалежно від того, отримують вони за це щось чи ні, і незалежно одне від одного (коли автономна, самостійна, ініціативна активність одного поєднується з такою ж активністю іншого і утворюються нові соціальні відносини і явища [14, с. 489-490]). Отже, налаштованість на обмін блокує інноваційний характер міжособистих відносин, а налаштованість на дарування – його виявляє.

Перспективу дослідження ролі обміну і дарування у соціально-інноваційних процесах і гуманітарному пізнанні можна охарактеризувати наступним чином: яке соціально-філософське значення має той факт, що існує множина соціально-інноваційних явищ, які вдається *пояснити і здійснювати* завдяки даруванню, а не обміну? Наявне теоретичне знання здебільшого не може відповісти на це питання, бо, як зазначалось, в межах значної частини теоретичних підходів соціальні зв'язки зводяться до обміну, а обмін уявляється як здебільшого просте і позитивне явище. На відміну від них, вважаємо ми, дослідницьку увагу доречно зосередити на 1) виявленні та поясненні складного і деструктивного впливу обміну на соціокультурну сферу, 2) розробці теоретичного принципу, основу якого складає феномен дарування, який запобігає деструктивним ефектам обміну в соціокультурній сфері (чи їх нейтралізує, обмежує), а також розв'язує соціальні проблеми та *конститує, ініціює* соціальні стосунки там, де цього неспроможні зробити явище/принцип обміну.

II. Філософські проблеми інновацій

Посилання:

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. У 3-х т. – Том 2. Ігри обміну. – К.: Основи, 1997. – 585 с.
2. Дерріда Ж. Дарувати час. – Л.: Літопис, 2008. – 208 с.
3. Жак Дерріда в Москві. – М.: РИК «Культура», 1993. – 208 с.
4. Єрмоленко В. Ereignis пізнього Гайдеггера та Гегелівська логіка зняття. // Магістеріум. Вип. 3: Історико-філософські студії. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: КП ВД «Педагогіка», 2000. – 172 с.
5. Кант І. Критика чистого розуму. – М.: Мысль, 1994. – 591 с.
6. Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке. – М.: Гардарики, 1998. – 784 с.
7. Кизима В.В. От мироощущения современного человека к новому мировоззрению социума. // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження. № 24. – К.: ЦГО НАН України. – 2010. – 362 с.
8. Кизима В.В. Універсум як тотальність (становлення нового світогляду). // Світогляд і духовна творчість. – К.: Наукова думка, 1993. – 176 с.
9. Лао-цзи. Дао де цзін. / Пер. Ян Хін-шуна і Дж. Ліньова // *Всесвіт*. – 1996. – № 5-6.
10. Ма Прем Шунью. Алмазные дни с Ошо. – М.: Нирвана, 2001 – 256 с.
11. Малахов В. Буття як дарунок і віддяка. // *Малахов В. Право бути собою*. – К.: Дух і літера, 2008. – 336 с.
12. Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии. – М.: КДУ, 2011. – 416 с.
13. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. – М.: Культурная Революция, 2005. – 880 с.
14. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
15. Ошо Р. Горчичное зерно. – К., 2002. – 306 с.
16. Пашков К.В. Дар и благодарение в контексте христианской и постмодернистской антропологии: дис... канд. филос. наук: 09.00.04 // Харьковский национальный ун-т им. В.Н. Каразина. – Х., 2006. – 216 л. – Библиогр.: л. 207-216.
17. Попович М.В. Бути людиною. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 223 с.
18. Прилюк Ю.Д., Свистун Т.М. Спілкування як творчість, творчість як спілкування. // Світогляд і духовна творчість. – К.: Наукова думка, 1993.

II. Філософські проблеми інновацій

19. Рижко В.А., Тихоненко В.Д. Культура, духовність, управління. // Світогляд і духовна творчість. – К.: Наукова думка, 1993.
20. Рокмор Т. Гегелевская циркулярная эпистемология как антифундаментализм. // Историко-философский ежегодник. – М.: Наука, 1991. – 374 с.
21. Сорос Д. Лекції в Центрально-Європейському Університеті. – К.: Дух і Літера, 2011. – 136 с.
22. Тимченко В.М. Два погляди на феномен довіри: Фукуяма і Лао-цзи. [Електронний ресурс] // VI наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність». – Київ, 2012. – Режим доступу: http://sinologist.com.ua/ukr/ukr_conf_2012.html
23. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. – К.: Дух і літера, 2005. – 262 с.
24. Фрумкін К.Г. Привыкание к нестабильности. // *Полдень. XXI век.* – М.: Вокруг света, 2006. – № 3. – 176 с.
25. Da hilft nur Schenken. Mit Schenken und Stiftungen die Gesellschaft gestalten. – Frankfurt am Main: Info-3-Verlagsges., 2011. – 102 с.
26. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. – N.Y.: The Free Press, 1995. – 458 с.
27. Scheler M. Vom Umsturz der Werte. – Leipzig: Der Neue Geist, 1919. – 450 с.

В статье раскрывается общее значение обмена и дарения в социально-инновационных процессах и гуманитарном познании. Обмен и подарок – взаимосвязанные, но фундаментально различные явления (конструктивная роль дарения и деструктивная – обмена).

Ключевые слова: атомарність, бідність, благодирителіть, богатство, дар, доверие, духовное, інновація, кредиторваніє, матеріальное, обмен, общественное, отчужденіє, практическое, целостность, частное.

The paper discloses the general meaning of exchange and gift in social and innovative processes and humanitarian knowledge. Exchange and gift – interconnected, but fundamentally different phenomena (gift has a constructive role, exchange – destructive).

Key words: alienation, atomicity, charity, crediting, exchange, gift, innovation, integrity/totality, material, social, poverty, practical, private, spiritual, trust, wealth.